

Герасимчук О.П. Відшкодування потерпілому втрати працездатності, зумовленої злочином / О.П. Герасимчук // Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Острог, 26-27 квітня 2007 року).— Острог, 2007. — С.128-130.

УДК 343.122 : 34.03

ВІДШКОДУВАННЯ ПОТЕРПІЛОМУ ВТРАТИ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ, ЗУМОВЛЕНОЇ ЗЛОЧИНОМ

Герасимчук О.П.

*викладач кафедри правосуддя та кримінально-правових дисциплін
Національного університету “Острозька академія”*

Вчинення особою суспільно-небезпечного діяння, визнаного законом як злочин, спричиняє виникнення кримінально-правових відносин. Держава, в особі уповноважених органів, розслідує злочин і визначає особу, яка зобов’язана відшкодувати наслідки суспільно-небезпечного діяння. Одним з таких наслідків може виступати фізична шкода, завдана потерпілому, яка часто буває прив’язана до певної втрати працездатності.

Поняття працездатності широко застосовується в юридичній науці. Щоправда, повніше його зміст розкривається через використання понять “непрацездатність”, “втрата працездатності”. Водночас можна говорити про подвійну природу цієї категорії — не лише як юридичної а й як соціальної. Аналіз правового регулювання працездатності та практики його застосування в кримінально-правових і кримінально-процесуальних відносинах виявляє ряд практичних та теоретичних проблем.

В нормативно-правових актах працездатність визначається, зокрема, як соціально-правова категорія, що відбиває здатність людини до праці, яка визначається рівнем його фізичного та духовного розвитку, а також станом здоров’я, професійними знаннями, умінням і досвідом. Працездатність класифікується на загальну і професійну, повну і часткову. Втрата працездатності на нормативному рівні не визначається, але аналіз правових

норм дозволяє дійти висновку, що втрата працездатності — це повна чи часткова втрата здатності до загальної чи професійної праці. Повна втрата працездатності означає непрацездатність особи.

В нормах кримінального права згадані поняття мають значення для вирішення питань про призначення і відбуття покарання, а також для кваліфікації окремих злочинів, де вони є елементами об'єктивної сторони складів злочинів.

Визначення ступеня втрати працездатності має важливе значення для кваліфікації тілесних ушкоджень. Ця ознака є ключовою для розмежування тяжких, середньої тяжкості та легких тілесних ушкоджень.

Ступінь втрати працездатності є наслідком діяння, вчиненого суб'єктом злочину. Потерпілий від злочину має право на відшкодування як матеріальної, так і нематеріальної шкоди. Проблема полягає в тому, що особа може потребувати відшкодування шкоди тривалий час, можливо, навіть до кінця свого життя. Інший аспект проявляється в тому, що працездатність не є якоюсь сталою категорією. Здатність особи до праці може покращуватись (наприклад, коли особа підвищує свою кваліфікацію, освоює нові види діяльності, коли поліпшується стан здоров'я тощо), а може навпаки, погіршуватись (через загострення хвороби, старіння).

В зв'язку з цим виникає необхідність дослідити яким чином зміни в працездатності можуть впливати на кримінально-правову кваліфікацію суспільно-небезпечного діяння та на відшкодування шкоди потерпілому.

Суд приймає рішення у кримінальній справі, виходячи із чинного законодавства та фактичних обставин, які встановлені на момент винесення вироку. Тому якщо фактичні обставини у порівнянні із досудовим слідством змінились, це може вплинути на обвинувачення та результат судового розгляду.

Якщо, наприклад, зріс відсоток втрати працездатності (зокрема, внаслідок загострення хвороби) і це сталося в безпосередньому причинно-наслідковому зв'язку із заподіянням тілесного ушкодження, це може і повинно впливати на

кваліфікацію, залежно від встановленого ступеня тяжкості тілесного ушкодження.

Конституція України гарантує апеляційне і касаційне оскарження рішень. Потерпілий може скористатись своїми процесуальними правами для захисту власних законних інтересів. Однією з можливостей скасування вироку судом апеляційної інстанції з поверненням справи на додаткове розслідування є наявність підстав для застосування кримінального закону про більш тяжкий злочин, обвинувачення у вчиненні якого засудженому не пред'являлось.

Підставами для скасування або зміни вироку в касаційній інстанції є серед інших так і як неправильне застосування кримінального закону, невідповідність призначеного покарання тяжкості злочину та особі засудженого (ст. 398 КПК). На відміну від розгляду справи за апеляцією, в касаційній інстанції нові матеріали, які подаються не можуть отримуватись шляхом слідчих дій.

Таким чином, в апеляційному та касаційному провадженні потерпілий може вимагати врахування зміни ступеня втрати працездатності лише у випадках, коли суд досліджував цю обставину, але безпідставно не врахував її у своєму рішенні, або ж не досліджував, хоч міг і повинен був дослідити.

Справа може бути переглянута і після апеляційного та касаційного розгляду справи. Кримінальний процес передбачає можливість перегляду судових рішень в порядку виключного провадження.

Зміна ступеня втрати працездатності в бік збільшення може кваліфікуватись як нововиявлена обставина, оскільки і тоді, коли ця обставина не була відома суду при винесенні судового рішення.

Для того, щоб суд встановив обставину як нововиявлену необхідно, щоб вона сама по собі або разом із раніше виявленими обставинами доводила неправильність засудження або виправдання підсудного. Це в свою чергу вимагає наявності двох умов: 1) наявність причинно-наслідкового зв'язку між діянням та наслідком у вигляді збільшення ступеня втрати працездатності; 2) зміна ступеня втрати працездатності впливає на зміну кваліфікації діяння в бік збільшення відповідальності за заподіяння тілесного ушкодження більшого

ступеня тяжкості. КПК визначає, що за наявності доказів, які підтверджують, що особа вчинила більш тяжкий злочин, ніж той, за який вона була засуджена, справа може бути відновлена у зв'язку з нововиявленими обставинами тільки протягом строку давності притягнення до кримінальної відповідальності за більш тяжкий злочин (ст. 400-6 КПК).

Безпосередньо для потерпілого має значення не стільки кваліфікація діяння винної особи, а відшкодування завданої йому злочином шкоди. В законодавстві види шкоди, які підлягають відшкодуванню у випадку втрати працездатності потерпілим конкретизуються нормами Цивільного кодексу (глава 82 “Відшкодування шкоди” книги п'ятої “Зобов'язальне право”).

В чинному законодавстві передбачено, що в суді можуть розглядатися питання про відшкодування шкоди, заподіяної втратою годувальника, каліцтвом або іншими ушкодженнями здоров'я потерпілого, витрат, викликаних ушкодженням здоров'я (на лікування, посилене харчування, протезування, сторонній догляд тощо), а також на поховання потерпілого.

В Україні пропонується створити фонд для відшкодування збитків потерпілим від злочину. Одне з призначень такого фонду — це відшкодування збитків, спричинених ушкодженням здоров'я та втратою працездатності. На користь періодичних, а не разових виплат говорить якраз соціальний аспект працездатності, оскільки особа втрачає можливість працювати з попередньою ефективністю на певний строк, або ж і постійно.

Кримінальні та кримінально-процесуальні норми не деталізують порядок здійснення виплат, проте ст. 1202 Цивільного кодексу передбачає, що відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю потерпілого, здійснюється щомісячними платежами. Конкретні строки відшкодування шкоди визначені у ст. 1200 ЦК.

Висловлювалась пропозиція обмежити коло діянь, які давали б право на відшкодування шкоди за рахунок фонду, лише тяжкими діяннями (вбивства, тяжкі тілесні ушкодження тощо). З такою думкою погодитись важко, адже це не виправдано дискримінує тих потерпілих, яким було завдано середньої

тяжкості тілесні ушкодження та легкі тілесні ушкодження з короткочасним розладом здоров'я. Для малозабезпечених категорій потерпілих у випадку відсутності майна у винної особи таке обмеження призведе до порушення їх прав у вигляді невідшкодування шкоди, завданої злочином.

Державна компенсація повинна мати місце там, де існуючі компенсації не покривають повною мірою збитків, спричинених злочином. З іншого боку, винна особа відшкодовує шкоду незалежно від пенсій, призначених чи отримуваних, або ж інших доходів потерпілого (ст. 1195 ЦК).

Згідно зі ст. 1203 ЦК потерпілий має право на збільшення розміру відшкодуваної шкоди, якщо його працездатність знизилася порівняно з тією, яка була у нього на момент вирішення питання про відшкодування шкоди. Передбачена і зворотня ситуація, коли особа, на яку покладено обов'язок відшкодувати шкоду, завдану каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я потерпілого, має право вимагати зменшення розміру відшкодування шкоди, якщо працездатність потерпілого зросла порівняно з тією, яка була в нього на момент вирішення питання про відшкодування шкоди (ст. 1204 ЦК).

Зазначені норми не відповідають аналізованим раніше кримінальним та кримінально-процесуальним нормам. Тому, на нашу думку, в кримінальному процесі мають бути враховані випадки, коли погіршення працездатності є наслідком вчинення попереднього суспільно-небезпечного діяння. Такі обставини мають враховуватися як нововиявлені та впливати на зміну кваліфікації діяння, де це є необхідно.